

EKSKLUSIVNO POVJESNIČARKA BLANKA MATKOVIĆ OTKRIVA ZA HRVATSKI VJESNIK ONO ŠTO SU KOMUNISTI DUGO SKRIVALI, A MNOGI I DANAS PREŠUĆUJU (1. DIO)

U dokumentu Udbe iz studenog 1946., zapisniku saslušanja logoraša Ivana Križanovića koji je u kolovozu te godine bio pobjegao iz tog logora pa zatim uhvaćen, „isljednik“ Udbe traži od njega da mu odgovori na pitanje „tko je organizirao bjegevstvo iz logora Jasenovac i na koji način?“

Marko BARIŠIĆ
(Za Hrvatski VJESNIK)

Mr. sc. Blanka Matković, doktorandica političkih znanosti i međunarodnih studija s britanskog sveučilišta Warwick, koautorka izvornog znanstvenog rada sa Stipom Pilićem, koji je pod naslovom 'Poslijeratni zarobljenički logor Jasenovac prema svjedočanstvima i novim arhivskim izvorima' objavljen u prosincu 2014. u Radovima Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zagrebu, uzburkala je i povjesničarske krugove, ali i političku scenu u Hrvatskoj. U razgovoru za Hrvatski vjesnik otkriva što su to komunisti prešućivali, s kakvim argumentima je pojedinci napadaju u hrvatskim medijima zbog tog istraživanja te kako se današnje hrvatske vlasti odnose prema tajnama iz tog vremena. Govori i o sebi, o tome kako s dvije diplome i magisterijem godinama nije mogla dobiti stalni posao u Hrvatskoj, te je u ovom trenutku i ona - iseljena Hrvatska.

Je li postojao logor u Jasenovcu i nakon Drugog svjetskog rata?

Na temelju dokumenata koje smo dosad pronašli postojanje logora Jasenovac koji se u dokumentima iz sredine 1946. naziva Zavod za prisilni rad Jasenovac ili Kazneni zavod Jasenovac je neoporno. U budućim istraživanjima nijedan ozbiljan istraživač više neće postavljati pitanje je li logor Jasenovac, odnosno Zavod za prisilni rad Jasenovac, doista postojao nakon završetka Drugog svjetskog rata, već će istraživanja morati biti fokusirana na otkrivanje novih podataka o tom logoru.

Prvi konkretni dokaz o postojanju logora odnosno od 1946. Zavoda za prisilni rad u Jasenovcu pronašla sam početkom 2009. u Državnom arhivu u Sisku. Riječ je ustvari o dva zapisnika Narodnog odbora kotara Novska iz ljeta 1946. o dijeljenju cigle iz jasenovačkog logora, a u njima se spominje i Anatolij Avramov, „upravni zatočenički u Jasenovcu“. Područje Jasenovca je u nadležnosti Državnog arhiva u Sisku, gdje su i pronađeni ključni dokumenti koje navodimo u našem radu i koji su uostalom dostupni svim građanima. Među njima je i zapisnik Udbe o bijegu skupine zatočenika u kolovozu 1946., no i drugi dokumenti koji bez ikakve sumnje potvrđuju da je u Jasenovcu nakon Drugog svjetskog rata postojao logor, odnosno Zavod za prisilni rad. Rad smo dovršili 2013. jer je u međuvremenu trebalo pregledati i dva fondova u Hrvatskom državnom arhivu (HDA) gdje su također nađeni veoma važni dokumenti i to u fondovima čiji nazivi vjerojatno nisu bili dovoljno privlačni prethodnim istraživač-

Mr. sc. Blanka Matković: Naši cilj je istina, ne bavimo se licitacijama

ma Jasenovca. Istraživanje je nakon toga nastavljeno i kolega Stipo Pilić je pronašao neke nove dokumente. Uostalom, u zaključku našeg rada iz 2014. istaknuli smo da je pronađenim dokumentima potvrđeno postojanje sustava zarobljeničkih logora u Jasenovcu nakon Drugog svjetskog rata, ali i da je o broju žrtava i ostalim detaljima nemoguće govoriti bez daljnijih istraživanja.

Možete li navesti neke ključne dokumente koji to potvrđuju?

Osim spomenutih zapisnika Narodnog odbora kotara Novska iz ljeta 1946. u kojima se spominje ime tadašnjeg „upravnika“, izdvojila bih i jedan dokument Udbe iz sredine studenog 1946., odnosno zapisnik sa saslušanja logoraša Ivana Križanovića koji je u kolovozu 1946. sa skupinom zatočenika pobjegao iz logora i zatim ponovno uhvaćen. Prema tom izvješću „isljednik“ Udbe pita Križanović da odgovori na pitanje „tko je organizirao bjegevstvo iz logora Jasenovac i na koji način?“. Stoga ovdje možemo nagadati o tome da je riječ o izrazu koji se bio ustalio i ostao u upotrebi u trenutku kada je njegov službeni naziv već bio Zavod za prisilni rad Jasenovac, kako se logor naziva u dokumentima o boravku Đure Lavnje u tom zavodu te iste godine.

Neosporno je i to da su onde postojale nekakve nastambe za zatočenike, o čemu također svjedoči Križanović koji u svom iskazu navo-

di slijedeće: „Prije samog bjeckstva na 14 dana dogovorili smo se na tavani naše nastambe da to učinimo tako da ćemo razoružati stražare i pobjeći u križare.“ Uoči davanja iskaza Križanović je upozoren na dužnost kazivanja istine i na „zakonske posljedice u slučaju pokusaja zatajivanja istine“. U trenutku kada je spomenuto nastambo, „isljednik“ ga ne zaustavlja i ne upozorava da mora govoriti istinu već ga pušta dovršiti iskaz. Postavlja se pitanje bi li Križanović stavio vlastiti život u opasnost samo zato da u iskazu osobi koja očito zna kako Jasenovac u tom trenutku izgleda lažne oboravku na tavani nekakve nastambe. Postavlja se i pitanje zašto ga „isljednik“ nije upozorio da mora govoriti istinu ako je Križanović lagao o nastambama. Ovo je važno jer upravo u Helmanovom dnevniku, kojem Slavko Goldstein proglašava falsifikatom, Matija Helman 4.6.1946. zapisuje popravljanje rešetki na prozorima osuđeničke nastambe. Goldstein nastoji dokazati da je riječ o falsifikatu jer riječ „osuđenik“ povezuje s riječi „zatvor“ pa zaključuje da za postojanje zatvora unutar logora nije bilo potreba s obzirom na to da su u Jasenovcu postojale milicijska stanica i zatvor. Helman nigdje ne spominje da je riječ o zatvoru, ali koristi istu imenicu poput Ivana Križanovića – nastambe.

Postovanje bilo kakve nastambe i bilo kakvog logora ne odgovara za- na Savi kod Jasenovaca završena tek 15. veljače 1948.

Da vlasti iz nekog određenog razloga nisu dopuštale rušenje i oštećenje logora govoriti naputak od 29. lipnja 1945. kojim je zahtijeva Tehnički odjel KNOO-a Novska. 26. veljače 1946. Mjesni narodni odbor Jasenovac u urudžbeni zapisnik upisuje dopis kojim se iznova zabranjuje iznošenje materijala iz logora. Dakle, ne stoje ni Goldsteinove tvrdnje da je do raznošenja materijala i to od strane mještana došlo odmah po završetku Drugog svjetskog rata. Tek u svibnju 1946. vlasti su dozvolile da se materijal iz logorskih zgrada počne upotrebljavati, a sastanci u ljetu 1946. kojima je prisustvovao Anatolij Avramov uprave su bili organizirani da bi se dogovorila raspodjela cigle. Kad smo već kod cigle, treba napomenuti i to da je Križanović u svom iskazu istaknuo sljedeće: „Mi smo pred večer završili posao na pruzi gdje smo radili i sjeli na vagončice.“ Ovdje se postavlja pitanje o kakvom vagončiću govoriti Križanović. Čemu oni točno služe? Proizvodili li se nešto u Jasenovcu u tom trenutku? Utovarili li se nešto u te vagončice? Cigla možda?

Osim ovih dokumenata, sačuvani su i oni o Josipu Batarelu i Marku Radiću koji su nakon svibnja 1945. likvidirani u Jasenovcu. Iako se ovi dokumenti čuvaju u fondu Zemaljske komisije za ratne zločine u HDA, što znači da su dostupni svim istraživačima, pa tako i zaposlenicima JUSP Jasenovac, ostaje činjenica da su ove dvije osobe od strane te ustanove upisane kao žrtve ratnog logora Jasenovac, a ovi pogrešni podaci nisu ispravljeni ni nakon svih naših dopisa upućenih toj ustanovi, ali i Ministarstvu kulture i Uredu predsjednice i to u razdoblju od 15 siječnja 2015. do danas, pa čak ni unatoč činjenici da smo na ovo upozorili u svim našim javnim istupima.

Jedino što se sa sigurnošću može reći jest da je kroz Jasenovac 1945. prošla najmanje jedna kolona Križnog puta od 900 hrvatskih vojnika koji su barem petorica ubijena nedaleko Jasenovca te da su na prostoru logora Jasenovac u Donje Gradine iskopani ostaci 725 osoba.

Treba reći i da su tadašnja istraživanja zaustavljena i nikad nisu dovršena. Prema tome u kom slučaju ne govorimo o ukupnom broju žrtava ili posmrtnih ostataka, već samo i isključivo o broju žrtava koje su ekshumirane. Također smatramo da su daljnja istraživanja i ekshumacija apsolutno neophodni jer bez njih teško možemo postići daljnji napredak u istraživanju ove problematike.

Moj stav je da konačan broj ratnih i poratnih žrtava u Jasenovcu nikaš neće biti poznat, no sustavnim interdisciplinarnim istraživanjima moguće je doći do materijalnih i pisanih dokaza da barem veći broj žrtava.

Uvjeren je i kako Hrvatska zbog takvog stava ne može biti izložena nijkavim sankcijama, jer je riječ o bilateralnom ugovoru. „Ušli smo u njegu u dobroj vjeri, izašli smo kad smo definitivno utvrdili da s druge strane nije postojala dobra, nego loša vjera, što je paradosalno, što je priznalo i dvoje slovenskih predstavnika koji su naši ostanak“, podstjetio je Milanović.

„Mislim da je zadatok Arbitražnog suda bio da arbitriira o pravnim aspektima razgraničenja, da arbitriira temeljni ugovor o arbitraži i izvora prava koji su navedeni u tom ugovoru, ali ne da arbitriira o etici u međusobnim, međudržavnim i međuljudskim odnosima. O tome je arbitrirova Hrvatski sabor, koji je izarbitrirao kao što je izarbitrio. Odosmo mi“, kazao je.

ili „velikim dijelom“, kako je prije 60 godina ustanovio Konzervatorski zavod NRH. Ostaje pak nejasno zbog čega su, ako je izvješće Konzervatorskog zavoda bilo točno, „kada je prof. Bogdan Bogdanović dobio zadatak da projektira uređenje Spomen područja Jasenovac, od logorskih građevina bili sačuvani samo tragovi“, ako su pojedini dijelovi logora „velikim dijelom“ bili sačuvani nekoliko godina ranije. Tko je sve

na Savi kod Jasenovaca završena tek 15. veljače 1948.

Da vlasti iz nekog određenog razloga nisu dopuštale rušenje i oštećenje logora govoriti naputak od 29. lipnja 1945. kojim je zahtijeva Tehnički odjel KNOO-a Novska. 26. veljače 1946. Mjesni narodni odbor Jasenovac u urudžbeni zapisnik upisuje dopis kojim se iznova zabranjuje iznošenje materijala iz logora. Dakle, ne stoje ni Goldsteinove tvrdnje da je do raznošenja materijala i to od strane mještana došlo odmah po završetku Drugog svjetskog rata. Tek u svibnju 1946. vlasti su dozvolile da se materijal iz logorskih zgrada počne upotrebljavati, a sastanci u ljetu 1946. kojima je prisustvovao Anatolij Avramov uprave su bili organizirani da bi se dogovorila raspodjela cigle. Kad smo već kod cigle, treba napomenuti i to da je Križanović u svom iskazu istaknuo sljedeće: „Mi smo pred večer završili posao na pruzi gdje smo radili i sjeli na vagončice.“ Ovdje se postavlja pitanje o kakvom vagončiću govoriti Križanović. Čemu oni točno služe? Proizvodili li se nešto u Jasenovcu u tom trenutku? Utovarili li se nešto u te vagončice? Cigla možda?

Osim ovih dokumenata, sačuvani su i oni o Josipu Batarelu i Marku Radiću koji su nakon svibnja 1945. likvidirani u Jasenovcu. Iako se ovi dokumenti čuvaju u fondu Zemaljske komisije za ratne zločine u HDA, što znači da su dostupni svim istraživačima, pa tako i zaposlenicima JUSP Jasenovac, ostaje činjenica da su ove dvije osobe od strane te ustanove upisane kao žrtve ratnog logora Jasenovac, a ovi pogrešni podaci nisu ispravljeni ni nakon svih naših dopisa upućenih toj ustanovi, ali i Ministarstvu kulture i Uredu predsjednice i to u razdoblju od 15 siječnja 2015. do danas, pa čak ni unatoč činjenici da smo na ovo upozorili u svim našim javnim istupima.

Jedino što se sa sigurnošću može reći jest da je kroz Jasenovac 1945. prošla najmanje jedna kolona Križnog puta od 900 hrvatskih vojnika koji su barem petorica ubijena nedaleko Jasenovca u Donje Gradine iskopani ostaci 725 osoba.

Treba reći i da su tadašnja istraživanja zaustavljena i nikad nisu dovršena. Prema tome u kom slučaju ne govorimo o ukupnom broju žrtava ili posmrtnih ostataka, već samo i isključivo o broju žrtava koje su ekshumirane. Također smatramo da su daljnja istraživanja i ekshumacija apsolutno neophodni jer bez njih teško možemo postići daljnji napredak u istraživanju ove problematike.

Moj stav je da konačan broj ratnih i poratnih žrtava u Jasenovcu nikaš neće biti poznat, no sustavnim interdisciplinarnim istraživanjima moguće je doći do materijalnih i pisanih dokaza da barem veći broj žrtava.

Uvjeren je i kako Hrvatska zbog takvog stava ne može biti izložena nijkavim sankcijama, jer je riječ o bilateralnom ugovoru. „Ušli smo u njegu u dobroj vjeri, izašli smo kad smo definitivno utvrdili da s druge strane nije postojala dobra, nego loša vjera, što je paradosalno, što je priznalo i dvoje slovenskih predstavnika koji su naši ostanak“, podstjetio je Milanović.

„Mislim da je zadatok Arbitražnog suda bio da arbitriira o pravnim aspektima razgraničenja, da arbitriira temeljni ugovor o arbitraži i izvora prava koji su navedeni u tom ugovoru, ali ne da arbitriira o etici u međusobnim, međudržavnim i međuljudskim odnosima. O tome je arbitrirova Hrvatski sabor, koji je izarbitrirao kao što je izarbitrio. Odosmo mi“, kazao je.

Za Hrvatsku je gotova arbitraža sa Slovenijom

Predsjednik SDP-a i bivši premijer Zoran Milanović izjavio je prošlog tjedna kako ga nije iznenadila odluka Stalnog arbitražnog suda o nastavku arbitraže u graničnom sporu sa Slovenijom, ocijenivši kako taj sud štitu svoju okrnjenu vjerdostnost, ali što se tiče Hrvatske, rekao je, taj postupak je gotov.

„Ja sam i očekivao takvu odluku Suda, na taj način oni štitu svoju vjerdostnost, koja je bila okrnjena. Jasno je da to nije bila samo radnja slovenskih predstavnika, nego da je i netko u Sudu radio ono što nije trebalo radi, tako da je to ono što bi se nazvalo ‘mistrial’. To je postupak u kojem mi više nećemo sudjelovati. Sabor je donio jednoglasnu odluku da se iz tog postupka izaze i tako će biti, mislim da to svi u Hrvatskoj misle i jedino tako može biti, a odluku koju donesu, neka je drže za sebe, nas ne obvezuje i nećemo se po njoj ponašati“, rekao je Milanović.

Ponovio je stajalište kako granični spor sa Slovenijom treba riješiti Međunarodni sud pravde. „Mi smo, činjenica je, u taj postupak bili natjerani 2010. U redu, pristali smo na to, nadajući se da će postupak biti čist, bio je prijav, gotovo“, poručio je Milanović.

Kazao je i kako ne zna u kojoj je fazi postupak raskida arbitražnog ugovora

Ta odluka je donesena, donio ju je Hrvatski sabor u prošlom sastavu i to je to, gotovo je, rekao je Milanović

sa Slovenijom. „Mi, na žalost, nismo vodili državu u posljednjih šest mjeseci, tako da nemam nikakve informacije što je radila ova vlada. Vjerojatno ništa, ali ako jesu, dobro je da jesu. Međutim, stvar je gotova, čak i da nisu poduzeli nikakve procesne radnje, a s tim nisam upoznat, kada pobijedimo, a vjerujem da hoćemo, to ćemo nastaviti mi jer mi smo taj postupak i priveli kraj, što se tiče Hrvatske“, kazao je Milanović.

Naglasio je da Hrvatska izlazi iz postupka sukladno Bečkoj konvenciji. „Ta odluka je donesena, donio ju je Hrvatski sabor u prošlom sastavu i to je to, gotovo je“, rekao je Milanović.

Uvjeren je i kako Hrvatska zbog takvog stava ne može biti izložena nijkavim sankcijama, jer je riječ o bilateralnom ugovoru. „Ušli smo u njegu u dobroj vjeri, izašli smo kad smo definitivno utvrdili da s druge strane nije postojala dobra, nego loša vjera, što je paradosalno, što je priznalo i dvoje slovenskih predstavnika koji su naši ostanak“, podstjetio je Milanović.

„Mislim da je zadatok Arbitražnog suda bio da arbitriira o pravnim aspektima razgraničenja, da arbitriira temeljni ugovor o arbitraži i izvora prava koji su navedeni u tom ugovoru, ali ne da arbitriira o etici u međusobnim, međudržavnim i međuljudskim odnosima. O tome je arbitrirova Hrvatski sabor, koji je izarbitrirao kao što je izarbitrio. Odosmo mi“, kazao je.

Na konferenciji o dijaspori